

Przemysław Maj¹, Aneta Kowalczyk²

**Instrumentalne podejście do Konstytucji z 2 kwietnia
1997 r. – „walka o konstytucję” jako polityczny kamuflaż
w sporach aksjologicznych w Polsce (2015–2021)**

Słowa kluczowe: wartości polityczne; polski spór o konstytucję; lewica; prawica

Keywords: political values; polish constitutional dispute; the left; the right

Streszczenie

Patrząc z perspektywy obserwatora zewnętrznego, polski spór o ustawę zasadniczą z 1997 r. dotyczy przestrzegania obowiązujących norm konstytucyjnych i bardziej ogólnie, reguły praworządności. Jednak spoglądając na ten konflikt przez pryzmat aksjologii można postawić tezę, że strony konfliktu politycznego (rządzący i opozycja) instrumentalizowały „walkę o konstytucję”, traktując ją jako jedno z narzędzi służących osiągnięciu celów politycznych. Uczestnicy tego konfliktu dążyli do realizacji przeciwstawnych wartości politycznych, a ustawa zasadnicza, praworządność i hierarchia aktów prawnych miały charakter drugorzędny. Celem artykułu jest wyjaśnienie źródeł sprzecznych postaw wobec Konstytucji z 1997 r., a zastosowaną podstawą teoretyczną i punktem odniesienia dla analizy tego konfliktu jest kołowy model wartości politycznych.

¹ ORCID ID: 0000-0002-5151-5464, doktor habilitowany, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: przemaj@ur.edu.pl.

² ORCID ID: 0000-0002-5029-863X, doktor habilitowany, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: apaszek@ur.edu.pl.

Abstract**Instrumental Approach to the Constitution of 2 April 1997 –
the “Fight for the Constitution” as Political Camouflage
in Axiological Disputes in Poland (2015–2021)**

From the perspective of an external observer, the Polish dispute over the 1997 Constitution concerns the question of compliance with the applicable constitutional norms and more generally, the rule of law. However, looking at this dispute through the prism of axiology, it is possible to put forward the thesis that both sides of the political conflict (the government and its opposition) instrumentalised the ‘fight for the constitution’, treating it as one of the tools for achieving political goals. Those taking part in it pursued opposing political values, while the constitution itself, the rule of law and the hierarchy of legal acts were treated instrumentally. The aim of the article is to explain the sources of conflicting attitudes towards the 1997 Basic Law. The applied theoretical basis of the article and the reference point for the analysis of the conflict is the circular model of political values.

✱

I. Wstęp³

Celem artykułu jest wyjaśnienie źródeł sprzecznych postaw wobec Konstytucji z 1997 r., które w okresie 2015–2021 można było zaobserwować zarówno w przypadku strony opozycyjnej, jak i rządzącej. Treść głównej hipotezy brzmi: sprzeczność postaw wobec norm konstytucyjnych była funkcją wartości politycznych preferowanych przez ugrupowania opozycyjne i rządzące.

Podstawą teoretyczną artykułu jest kołowy model metawartości, będący propozycją analizowania aksjologicznej warstwy polityki, stworzoną w drodze

³ Ta część artykułu stanowi jego podstawę teoretyczną, po raz pierwszy opublikowaną w monografii P. Maj, *Lewicowość, centrowość i prawicowość w nauce o polityce*, Rzeszów 2018 i następnie w cyklu artykułów, zob. P. Maj, *Reguły zgodności i konfliktu w macierzy metawartości na przykładzie Wiosny Roberta Biedronia*, „Athenaeum” 2020, vol. 66(2), s. 123–137; idem, *The circular and linear structure of political values and the three stereotypes about the left, center and right*, „Przegląd Politologiczny” 2020 nr 2, ss. 59–72; idem, *Axiological Sources of Democratic Transformations of Political Systems into Illiberal Democracies – On the Example of the Republic of Poland (2015–2019)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2019, nr 6 (52), s. 281–297.

adaptacji psychologicznej teorii wartości podstawowych Shaloma H. Schwartz⁴. Model ten można wykorzystać do analizy wartości obecnych w polityce, ponieważ istnieją zasadnicze analogie między wartościami podstawowymi w modelu Schwartz⁵ i aksjomatami funkcjonującymi na poziomie państwa i społeczeństwa⁵. Model będący podstawą teoretyczną artykułu jest oparty na założeniu, że metawartości, które są aksjomatami kolektywnymi, zobiektywizowanymi i obecnymi w debacie publicznej na szczeblu centralnym, są pochodną kołowego układu wartości podstawowych, a przede wszystkim – ich konfliktowej struktury.

Wartości polityczne obecne w dyskursie publicznym w demokratycznych państwach cywilizacji zachodniej można usytuować w macierzy zgodnie z czterema typami głównymi wskazanymi przez Schwartz⁵ (umacnianie siebie–przekraczanie siebie oraz zachowawczość–otwartość na zmiany). Spory wynikają z antynomii metawartości lewicowych (zlokalizowanych w ramach typów otwartość na zmiany oraz przekraczanie siebie) oraz prawicowych (obejmujących typy zachowawczość i umacnianie siebie). Można dodać, że są to grupy określone przez Schwartz⁵ jako wzrost i ochrona siebie.

Jak zostało przedstawione na schemacie 3 Kołowa struktura metawartości, północna strona modelu jest zarezerwowana dla aksjomatów lewicowych. Lewicowość jest wyznaczana przez metawartości: równość, społeczeństwo, wolność jednostki, samowładność, pluralizm systemów wartości, progresywizm i racjonalizm. Ich uproszczone znaczenie jest następujące:

- równość jest aksjomatem obecnym w wymiarze ekonomicznym, politycznym i społecznym, na jej podstawie powstają wartości pochodne – programy socjalne, propozycje ograniczania przywilejów społecznych, idee związane ze społecznym poczuciem sprawiedliwości i inne;
- społeczeństwo jest wizją równych sobie obywateli, jednostek przejawiających aktywność społeczną i polityczną; przynależność do społeczeństwa ma charakter subiektywny po spełnieniu kryteriów formalnych;
- wolność jednostki jest definiowana możliwie szeroko; jej granice

⁴ S.H. Schwartz, J. Cieciuch, M. Vecchione, E. Davidov, R. Fischer, C. Beierlein, A. Ramos, M. Verkasalo, J.-E. Lönnqvist, K. Demirutku, O. Dirilen-Gumus, M. Konty, *Refining the Theory of Basic Individual Values*, „Journal of Personality and Social Psychology” 2012, nr 103(4), s. 663–688, DOI: 10.1037/a0029393.

⁵ P. Maj, *Lewicowość, centrowość, prawicowość...*, s. 143–146.

są wyznaczone dobrem innych; obywatele posiadają szeroki katalog uprawnień, w tym osobistych, decyzyjnych;

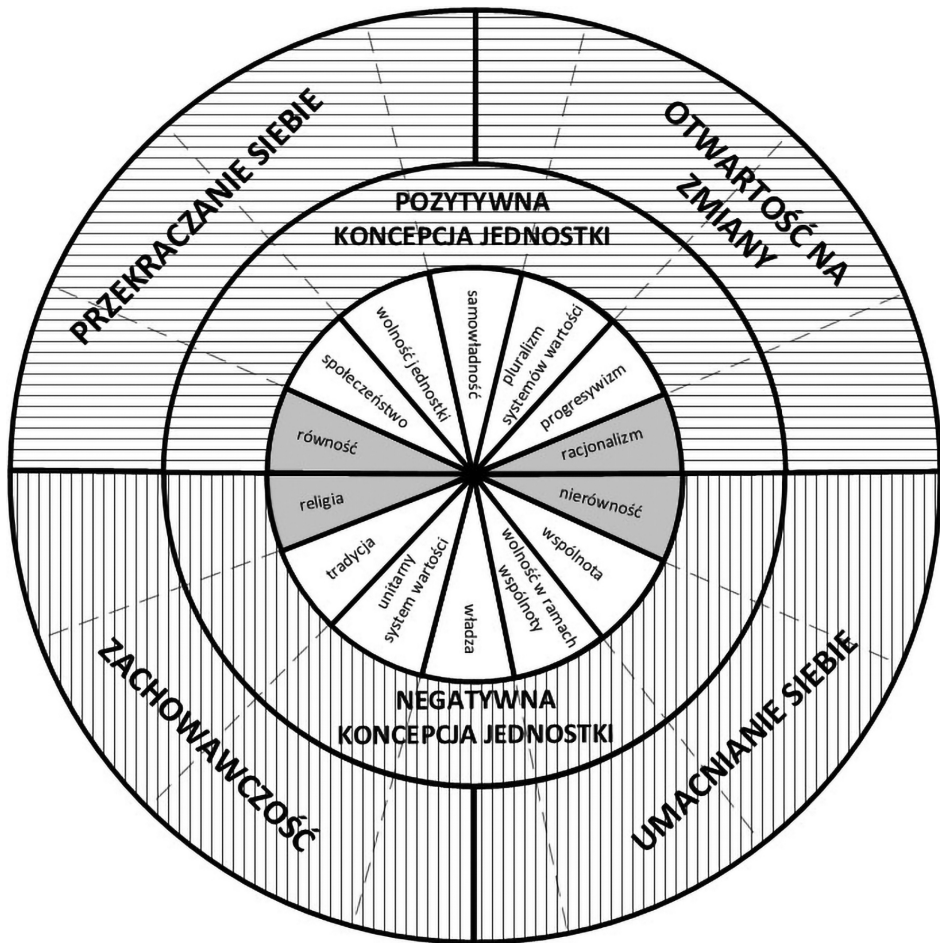
- samowładność jest dążeniem do decentralizacji władzy, kierowaniem jej w dół – do obywateli, opartym na przeświadczeniu, że treść decyzji powinna być kształtowana również przez samych zainteresowanych;
- pluralizm systemów wartości jest dążeniem do stanu, w którym w sferze publicznej może swobodnie funkcjonować wiele różnych systemów wartości; państwo uznając je za równoprawne, nie powinno faworyzować ani dyskryminować żadnego z nich;
- racjonalizm oznacza, że nie istnieją wydarzenia ani procesy nadprzyrodzone, rzeczywistość można wyjaśniać wyłącznie w odniesieniu do wiedzy naukowej; religia jest sprawą prywatną obywateli i jako taka nie powinna w żaden sposób oddziaływać na sferę publiczną;
- progresywizm, którego treścią jest wiara w nieuchronny rozwój, postęp cywilizacyjny, technologiczny, gospodarczy, co często wymaga zmiany dotychczasowych praw, zwyczajów i generalnie – pewnej części tradycji.

Południowa strona modelu obejmuje typy: „umacnianie siebie” oraz „zachowawczość” i w polityce jest zagospodarowana przez metawartości prawicowe: nierówność, wspólnotę, wolność w ramach wspólnoty, władzę, unitarny system wartości, tradycję i religię.

Podstawowe znaczenie wyróżnionych metawartości jest następujące:

- nierówność polega na uznaniu różnic istniejących między ludźmi za naturalne, wynikające z cech jednostek, posiadanych przez nie zdolności i pozycji społecznej;
- wspólnota jest rozumiana jako historycznie ukształtowana, kulturowa grupa etniczna (naród);
- wolność w ramach wspólnoty nie ma charakteru absolutnego, jest ograniczona przez uczestnictwo jednostki w zbiorowości; granicami są uznawane społecznie normy, tradycja, powinności na rzecz wspólnoty (narodu);
- władza, w której hierarchia jest cechą naturalną, związaną z tradycyjnym podziałem jednostek na posiadające predyspozycje do rządzenia i pozbawionych takich zdolności; zakres podmiotowy władzy jest limitowany, a katalog kompetencji skoncentrowany;
- unitarny system wartości – w sferze publicznej wysoko oceniane

Schemat. Kołowa struktura metawartości

Źródło: P. Maj, *Lewicowość...*, s. 148.

są aksjomaty zaliczane do hierarchii wartości danej wspólnoty, skonstruowane w drodze doświadczeń historycznych; wartości mogą mieć podłoże religijne; wyraźnie wskazywany jest jeden określony system wartości, a konkurencyjne traktowane jako potencjalne zagrożenie dla ciągłości wspólnoty;

- religia jest elementem porządku naturalnego, źródłem hierarchii

wartości, także w sferze publicznej;

- tradycja jest rozumiana jako przywiązanie do naturalnego porządku, dziedzictwa i dbałość o pamięć historyczną wspólnoty.

Obowiązująca w macierzy zasada konfliktu prowadzi do wyróżnienia siedmiu par wartości i przeciwwartości: równość-nierówność, społeczeństwo-wspólnota, wolność jednostki-wolność w ramach wspólnoty, samowładność-władza, pluralizm systemów wartości-unitarny system wartości, racjonalizm-religia oraz progresywizm-tradycja.

Na granicy północnej i południowej części modelu zlokalizowane są wartości styczne, które są do siebie podobne i jednocześnie zapożyczane tak przez podmioty odwołujące się do wartości lewicowych, jak i prawicowych. We wschodniej części wartościami stycznymi są racjonalizm i nierówność, a w zachodniej religia i równość.

Aksjomaty centrowe są konstruowane na podstawie wyróżnionych siedmiu par metawartości, dlatego zawsze mają charakter pochodny. Ich celem jest ograniczenie antynomii systemu wartości, co często przybiera postać kompromisu.

Funkcjonujące w polityce i filozofii antynomiczne koncepcje dotyczące ludzkiej natury są zakotwiczone w macierzy i stanowią uzasadnienie (racjonalizację) wyboru przez jednostkę metawartości północnych lub południowych. Punktem wyjścia w koncepcji pozytywnej jest przekonanie, że jednostka jest z natury dobra, a źródło zła ma wobec niej zawsze charakter zewnętrzny. Ludzie są wolni i równi względem siebie, natomiast różnego rodzaju czynniki zewnętrzne są barierami, które utrudniają ich rozwój.

Prawica przyjmuje negatywną koncepcję ludzkiej natury, uznając ją za ułomną i niezmienną. Ten pesymizm wynika z przeświadczenia, że częścią człowieczeństwa jest również zło, które ma charakter endogeny i pojawia się w sytuacji, gdy człowiek świadomie je wybiera. W związku z tym na jednostkę z góry powinny być nakładane pewne ograniczenia, które w określonych sytuacjach można zmniejszać. Negatywna koncepcja ludzkiej natury jest zakorzeniona w konserwatyźmie i chrześcijaństwie. Obie wizje są przeciwstawne i są elementami kołowego modelu metawartości.

Jak zostało wspomniane na początku artykułu, model kołowy znajduje zastosowanie w badaniach z zakresu aksjologii polityki, odwzorowując te

konflikty w obrębie wartości podstawowych jednostki, które przekładają się na antynomie obecne w polityce.

II. Wartości polityczne deklarowane przez strony sporu politycznego

W tej części artykułu zostanie odtworzona aksjologia podmiotów politycznych uczestniczących w sporze wokół Konstytucji z 1997 r. Zarysowane zostaną stanowiska opcji opozycyjnej oraz rządzącej, przy czym pod względem poznawczym w szczególności interesujące będą podziały polityczne korelujące z parami metawartości północnej i południowej części modelu kołowego. O wartościach podmiotów politycznych biorących udział w analizowanym konflikcie można wnioskować z treści prezentowanych przez nie programów, charakteru ugrupowań, z którymi wchodzi w potencjalne koalicje wyborcze oraz biorąc pod uwagę genezę tych organizacji⁶.

W pierwszej kolejności można zwrócić uwagę na ugrupowania Zjednoczonej Prawicy (ZP). Jest to niesformalizowana koalicja wyborcza (kandydaci różnych ugrupowań uzyskali mandaty parlamentarne kandydując z jednej listy Prawa i Sprawiedliwości – PiS) i jednocześnie koalicja rządowa oraz parlamentarna (koalicjanci podpisali umowę programową). ZP była współtworzona przez różne ugrupowania, przede wszystkim PiS, Solidarną Polskę Zbigniewa Ziobro i do 2021 r. Polskę Razem Jarosława Gowina. Zwornikiem tej koalicji były metawartości, które oscylowały wokół typów południowych – „zachowawczość” oraz „umacnianie siebie”. Obejmowały one religię, tradycję, unitarny system wartości, władzę, wolność w ramach wspólnoty, wspólnotę, a w wymiarze socjoekonomicznym – styczną równość. Odrębności w zakresie popieranых metawartości dotyczyły Polski Razem, gdzie w wymiarze gospodarczym i socjalnym można było dostrzec poparcie dla naturalnej nierówności oraz samowładności⁷. Oparty na rów-

⁶ P. Mair, C. Mudde, *The Party Family and its Study*, „Annual Review of Political Science” 1998, vol. 1, s. 211–229.

⁷ Porozumienie deklarowało konieczność decentralizacji struktur państwa w kierunku wzmocnienia samorządów (idea oparta na *samowładności*), zob. *Polityka od nowa: program Porozumienia Jarosława Gowina*, Strona internetowa Porozumienia Jarosława Gowina, <https://pjjg.org.pl>, s. 14–15 (12.10.2021). W tym samym programie zaakcentowano *nierówność* poprzez stwierdzenie, że PJJG „stoi i stać będzie na straży interesów klasy średniej”, co w kontekście

ności solidaryzm społeczny był kluczowym elementem programu PiS od początku powstania tej partii, z kolei akceptacja nierówności gospodarczych i socjalnych była charakterystyczna dla Polski Razem, czyniąc jej program neoliberalnym w tej sferze. Te różnice były oparte na antynomii wartości w parach równość-nierówność i władza-samowładność, oznaczały dążenie do odmiennych celów i w efekcie doprowadziły do zakończenia kooperacji ugrupowań w 2021 r. Konsekwencją tego procesu było wykluczenie Polski Razem z koalicji rządowej i parlamentarnej.

W drugiej kolejności trzeba zwrócić uwagę na blok ugrupowań opozycyjnych, deklarujących metawartości przeciwstawne względem ZP. Począwszy od 2015 r. Komitet Obrony Demokracji (KOD), a także Platforma Obywatelska (PO), a następnie Koalicja Obywatelska oraz Koalicyjny Klub Parlamentarny Lewicy deklarowały konieczność utrzymania demokracji w jej liberalnym wariacie.

W 2016 r. z inicjatywy Komitetu Obrony Demokracji utworzono koalicję Wolność Równość Demokracja, która zrzeszała szereg podmiotów politycznych: Nowoczesną, Polskie Stronnictwo Ludowe, Sojusz Lewicy Demokratycznej, Unię Europejskich Demokratów, Unię Pracy, Stronnictwo Demokratyczne, Socjaldemokrację Polską, Wolność i Równość oraz Partię Zieloni. Platforma Obywatelska formalnie nie przystąpiła do tej inicjatywy, chociaż jej przedstawiciele brali udział w manifestacjach organizowanych przez KOD. Nie tylko profil ideologiczny uczestników, ale też nazwa koalicji wskazywała na preferencje w kierunku metawartości północnej części modelu kołowego: wolności jednostki, pluralizmu systemów wartości, progresywizmu oraz równości. Stanowiły one aksjologiczny mianownik tej koalicji. Deklarowanie obrony prawnego i systemowego status quo nie było w tym przypadku podyktowane dążeniem do prawicowej tradycji, tylko systemu liberalnej demokracji, w którym wyróżnione metawartości są uznawane za priorytetowe.

W przypadku Platformy Obywatelskiej już w kampanii parlamentarnej w 2015 r. ugrupowanie dynamicznie przesunęło się w kierunku północnej części modelu. W sferze etyki i moralności program z 2015 r. został oparty

treści programu gospodarczego trzeba odczytywać jako ograniczenie funkcji redystrybucyjnej państwa.

na „racjonalizmie, pluralizmie systemów wartości, wolności jednostki, progresywnym i równości”⁸. PO kooperując formalnie i nieformalnie z większością liberalnych i progresywnych ugrupowań opozycyjnych dążyła do obrony systemu opartego na wyróżnionych metawartościach.

III. Postawy wobec Konstytucji 1997 r.

Partia Prawo i Sprawiedliwość od momentu swojego powstania deklarowała konieczność gruntownej przebudowy Konstytucji z 1997 r. Krytykowany był w szczególności ustanowiony w tym akcie prawnym mechanizm równowagi władz. W dokumentach programowych tej partii zawarto koncepcję przebudowy modelu ustrojowego w kierunku wzmocnienia władzy wykonawczej, a szczególnie urzędu Prezydenta. Rozwiązania zmierzające w tę stronę znalazły się zarówno w projekcie konstytucji IV RP⁹, jak i w programach wyborczych z okresu 2001–2015. Po 2015 r. idea IV RP nie była artykułowana wprost w programach wyborczych, ale postulaty silnej władzy i krytyka Konstytucji RP były stałym elementem dokumentów partyjnych oraz wypowiedzi polityków PiS. Sceptycyzm tej partii względem ustawy zasadniczej wynikał także z jej sztywnego charakteru, co oznaczało zablokowanie jednego z podstawowych celów ugrupowania – w modelu kołowym utożsamianego z metawartością władza.

Po wygranych przez PiS wyborach parlamentarnych i prezydenckich w 2015 r. rząd traktował ustawę zasadniczą oraz Trybunał Konstytucyjny jako elementy krytykowanego systemu politycznego. Trybunał został uznany za instytucję, która ma charakter polityczny i będzie dążyć do blokowania zmian systemowych pożądanym przez większość parlamentarną i rząd ZP¹⁰. W kwestii stosunku PiS do Konstytucji RP trzeba jednak zaznaczyć, że partia nie poddawała ustawy zasadniczej krytyce w wymiarze absolutnym. Postawy

⁸ P. Maj, *Lewicowość...*, s. 267–268.

⁹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – projekt Prawa i Sprawiedliwości, Rozdział IV – Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej*, strona internetowa partii Prawo i Sprawiedliwość, <https://www.pis.org.pl> (10.09.2010).

¹⁰ Wydaje się, że w tej kwestii PiS korzystało z doświadczeń z kadencji 2005–2007, w trakcie której TK zablokował projekt ustawy lustracyjnej.

w tym zakresie były kształtowane przez deklarowane wartości, które w modelu kołowym odnajdziemy w ramach typów „zachowawczość” oraz „umacnianie siebie”. W sytuacji zgodności Konstytucji RP z aksjologią powoływano się na zawarte w niej normy. Na przykład w programie z 2019 r. stwierdzano, że PiS „przeciwstawi się wszelkim atakom na rodzinę, która jest wskazana w konstytucji jako podmiot szczególnej opieki państwa”¹¹. W tym przypadku podkreślenie znaczenia norm konstytucyjnych wynikało z ich zgodności z preferowanymi aksjomatami, a konkretnie – wspólnotą, tradycją i unitarnym systemem wartości.

W przypadku strony opozycyjnej począwszy od 2015 r. Komitet Obrony Demokracji, a także Platforma Obywatelska, a następnie Koalicja Obywatelska deklarowały konieczność obrony Konstytucji RP oraz Trybunału przed dążeniami rządu ZP. Argumentowano, że Prezydent i Rada Ministrów przekraczają swoje uprawnienia i w swoich działaniach łamią postanowienia Konstytucji RP. Obawy te były spowodowane działaniami w zakresie obsady Trybunału Konstytucyjnego oraz zmianami w systemie sądownictwa, w tym Sądu Najwyższego. Wprowadzane przez rząd ZP zmiany polityczne interpretowano jako łamanie reguły praworządności¹². Dążenie ugrupowań opozycyjnych do obrony norm konstytucyjnych można uznać za zgodne z deklarowaną przez nie aksjologią, a w szczególności z metawartościami – społeczeństwo, samowładność i wolność jednostki. Celem ugrupowań opozycyjnych było utrzymanie zabezpieczeń systemowych liberalnej demokracji. Było to logicznie uzasadnione, ponieważ wariant liberalny jest predestynowany do realizacji aksjomatów należących do typów „przekraczanie siebie” i „otwartość na zmiany”.

Na jesieni 2021 r. można było zaobserwować zmianę postawy ugrupowań opozycyjnych względem pozycji norm konstytucyjnych. W dniu 7 października 2021 r. Trybunał Konstytucyjny wydał orzeczenie dotyczące obowiązującej w Rzeczypospolitej Polskiej hierarchii źródeł prawa. W jego treści wskazano, że pierwszeństwo przysługuje ustawie zasadniczej. Z kolei pierwotne

¹¹ *Dobry czas dla Polski. Program Prawa i Sprawiedliwości 2019*, Strona internetowa Prawa i Sprawiedliwości, <https://pis.org.pl/dokumenty>, s. 212 (23.11.2021).

¹² *Twoja Polska. Program koalicji Obywatelskiej*, Strona internetowa Platformy Obywatelskiej, <https://platforma.org/upload/document/86/attachments/121/KO%20Program.pdf>, s. 13 i 43 (12.11.2021).

i wtórne prawo wspólnotowe – jako akty prawa międzynarodowego – mają pierwszeństwo przed prawem krajowym rangi ustawowej, nie mogą jednak wyprzedzać konstytucji¹³.

W konsekwencji orzeczenia wydanego przez nieuznawany przez opozycję Trybunał, w kilkudziesięciu miastach na terenie całego kraju zorganizowano wiece poparcia dla członkostwa Polski w Unii Europejskiej (UE)¹⁴. Przywódcy opozycji argumentowali, że hierarchia źródeł prawa po akcesji państwa do UE uległa zmianie, w rezultacie czego prawo unijne ma prymat nad normami krajowymi, w tym nad Konstytucją RP. Oznaczało to poparcie dla interpretacji unijnej (por. orzeczenia ETS w sprawach Solange I, Solange II), zgodnie z którą zasada pierwszeństwa dotyczy wszystkich aktów prawa krajowego niezależnie od ich pozycji, więc również tych o randze konstytucyjnej¹⁵.

Trzeba zauważyć, że ten taktyczny odwrót od bezwzględного poparcia dla Konstytucji RP był (podobnie jak w przypadku sięgania do niektórych norm konstytucyjnych przez PiS) aksjologicznie uzasadniony. Spór o wartości jest prowadzony na różnych poziomach, nie tylko na krajowym, ale też unijnym, czego wyrazem są między innymi konflikty między grupami politycznymi w Parlamencie Europejskim (PE) oraz między Komisją Europejską i rządami państw członkowskich. Zarówno większość polityczna w PE, jak i Komisja Europejska reprezentują wartości popierane w Polsce raczej przez opozycję, niż rząd ZP, stąd orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego zostało przez siły opozycyjne zinterpretowane jako utrata ważnych narzędzi nacisku na ZP poprzez instytucje wspólnotowe.

W tym kontekście zrozumiała jest postawa liderów opozycji, którzy wartości polityczne traktowali priorytetowo. Trzeba dodać, że dokładnie ta sama uwaga dotyczy postaw opcji rządzącej krajem od wyborów w 2015 r. Z analizy deklaracji programowych oraz obserwacji działań politycznych rządzących i opozycji można wnioskować, że priorytetem były popierane wartości

¹³ Wyrok TK z 7 października 2021 r. w sprawie oceny zgodności z Konstytucją RP wybranych przepisów Traktatu o Unii Europejskiej, sygn. akt K 3/21.

¹⁴ *Protesty #zostajęwUnii w całej Polsce*, strona internetowa Platformy Obywatelskiej, <https://platforma.org/aktualnosci/protesty-zostajewunii-w-calej-polsce> (9.12.2021).

¹⁵ E. Calka, *Zasada pierwszeństwa w prawie Unii Europejskiej. Wybrane problemy*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, vol. XXV, nr 1, s. 49, DOI: 10.17951/sil.2016.25.1.47.

polityczne, a postawy wobec norm konstytucyjnych pochodnymi akceptowanej hierarchii wartości.

IV. Zakończenie

Jak wynika z przeglądu zajmowanych stanowisk, w latach 2015–2021 zarówno siły opozycyjne, jak i współtworzące ZP, instrumentalizowały spór o Konstytucję RP. Opozycja stanęła na straży wartości progresywnych i liberalnych, broniąc systemu opartego na aksjomatach, które odnajdziemy w północnej części modelu kołowego. Wartości te wpłynęły na postrzeganie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w 2021 r. Zmiany postaw wobec ustawy zasadniczej były też udziałem ugrupowań współrządzących, które co do zasady krytycznie odnosiły się do jej treści, ale w 2021 r. podkreślały jej prymat nad prawem wspólnotowym. Reasumując, za potwierdzoną można uznać treść hipotezy, zgodnie z którą postawy wobec norm konstytucyjnych były zależne od wartości politycznych akceptowanych przez ugrupowania opozycyjne oraz rządzące, co w konsekwencji prowadziło do antynomicznych stanowisk wobec ustawy zasadniczej.

Literatura

- Całka E., *Zasada pierwszeństwa w prawie Unii Europejskiej. Wybrane problemy*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, vol. XXV, nr 1, DOI: 10.17951/sil.2016.25.1.47.
- Dobry czas dla Polski. Program Prawa i Sprawiedliwości 2019*, <https://pis.org.pl/dokumenty>.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – projekt Prawa i Sprawiedliwości, Rozdział IV – Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://www.pis.org.pl>.
- Mair P., Mudde C., *The Party Family and its Study*, „Annual Review of Political Science” 1998, vol. 1.
- Maj P., *Axiological Sources of Democratic Transformations of Political Systems into Illiberal Democracies – On the Example of the Republic of Poland (2015–2019)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2019, nr 6 (52), <https://doi.org/10.15804/ppk.2019.06.21>.
- Maj P., *Lewicowość, centrowość i prawicowość w nauce o polityce*, Rzeszów 2018.
- Maj P., *Reguły zgodności i konfliktu w macierzy metawartości na przykładzie Wiosny Roberta Biedronia*, „Athenaeum” 2020, vol. 66(2).

Maj P., *The circular and linear structure of political values and the three stereotypes about the left, center and right*, „Przegląd Politologiczny” 2020 nr 2.

Polityka od nowa: program Porozumienia Jarosława Gowina, <https://pjpg.org.pl>.

Protesty #zostajęwUnii w całej Polsce, <https://platforma.org/aktualnosci/protesty-zostajewunii-w-calej-polsce>.

Schwartz S. H, Ciecuch J., Vecchione M., Davidov E., Fischer R., Beierlein C., Ramos A., Verkasalo M., Lönnqvist J.-E., Demirutku K., Dirilen-Gumus O., Konty M., *Refining the Theory of Basic Individual Values*, „Journal of Personality and Social Psychology” 2012, nr 103(4), DOI: 10.1037/a0029393.

Twoja Polska. Program koalicji Obywatelskiej, <https://platforma.org/upload/document/86/attachments/121/KO%20Program.pdf>.